

Kovács Krisztina

„Mélységes mítoszok”

Mohai V. Lajos: A drága váza

Mohai V. Lajos összegyűjtött tanulmányokat tartalmazó kötete egy termékeny év egyik darabja. A *vidék mélységes mítosza* című opus a szerző Kosztolányi-kutatásának fontos tanulmányait gondolta újra és adta közre, *A drága váza* pedig válogatott esszék és értelmezések kollektívja. A klasszikus modernség és a *Nyugat* avatott kutatója az utóbbi években szépíróként is egyre szívesebben mutatja meg magát. Az elmúlt években megjelent prózáinak felemlegetése ehelyütt azért is helyénvaló, mert úgy tűnik, az utóbbi évtizedben mind a lírában, mind az esszében, mind a szépprózában az átdolgozó törekvés uralja a kutató-szépíró alkotói karakterét. A 2010-ben megjelent önéletrajzi regény, *Az emlékezés melankóliája* hangsúlyosan kiindulópontjává is tette ezt a munkamódszert. Az első regény, bár nem volt hibátlan, egyértelművé tette nemcsak azt, hogy szerzőjével mint szépíróval is komolyan kell számolnunk ezután, hanem azt is, hogy az alkotó köteteit mindig is jellemző szintetizáló igény hangja még erősebben fog hallatszódni ezentúl. Mohai kutatásai és egész világképe fő irányvonalának az emlékezés formái tekinthetők. Közük újabban mindenképpen a minden általa művelt műfajban felerősödő önéletrajziság, különösen annak kulturális identitást meghatározó szerepe, az emlékezőtechnikák szépirodalmi figurái. A másik meghatározó iránya az irodalomtörténész-író tudományos és szépírói karakterének a helyek minél szélesebb spektrumában és elbeszélői formában történő „kipróbálása”, működésük szemrevételezése. Ahogy *A vidék mélységes mítosza* a Kosztolányi-próza lokális mintázatait fejtette fel és vezette el az olvasót mintaserű és élvezetes elemzésekben a Kosztolányi-féle vidékmítosz változásaihoz, úgy *A drága váza* is tele van a terek iránti szerelem megnyilvánulási formáival.

A lokális szcénák iránti fokozott figyelem, nevezhetjük bátran olthatatlan szenvedélynek is, annál is inkább releváns alapozás, mert az a szépirodalmi miliő, amelyben Mohai gondolkodik, amelyből legkedvesebb szövegeit választja, a közép-európaiság kulturális kódjait mindig és roppant érzékenyen követő elképzelés felől olvasható a legeredményesebben. Az Osztrák–Magyar Monarchia tágabb kontextusában vizsgálja a magyar irodalmat úgy tűnik, manapság a legtermékenyebb olvasatokat hozó elképzelés. Ahogy a társadalom- és művelődéstörténeti, mikrotörténeti, közlekedéstörténeti, tudománytörténeti stb. olvasatok is újabb és újabb adalékokkal gazdagítják a modernség kutatását, újraolvasását.

Mohai Szini Gyuláról szóló írása (*A század első novellistája: Szini Gyula mellözöttsége*) egy többé-kevésbé elfeledett alkotó portréjának felvázolásával a modernségről szóló izgalmas diskurzusok sorát képes újranitni. A felütés annál is inkább jó választás, mert a tanulmánykötet karakterét is kellő mértékben hangsúlyozza ez az izgalmas enumeráció, amely ugyan könnyű kézzel felskiccelt esszé, ám tanulmányként is képes működni. A kötet

nyitószövege, amely látszólag Szini anekdotához fűződő viszonyának kérdéseit tárgyalja, mellékesen a kánonból való kihullást érintve a századfordulós tömegkultúra kulisszáit, a modernitás urbanisztikai keretei között születő irodalom legfontosabb problémáit is felvázolja. Ennyiben Mohai munkamódszere a számára is kedves Krúdy ma is frissen ható portrévázlataihoz (L. Krúdy *A szobrok megmozdulnak* címmel kötetbe is válogatott íróportréit) hasonlít. A rövid, esszéisztikus, laza, szellemes stílusú „vázlatokban” lényeglátó, tanulmányba kívánczó megfigyelések megállapításai rejtőznek vagy tola-kodnak látványosan elő. A kisesszé és a tanulmány határán billegő írásokat szerzőjük műveltsége és az érvelés gördülékenysége működteti igazán, ez a komplexitás iránti fogékonyság ad mindig izgalmas dinamikát Mohai irodalomtörténeti témájú megnyilatkozásainak. Szini életművéről szólva olyan lényeges pontjai láttatódnak csak úgy zárójelben a Budapest-irodalomnak, amelyek kézikönyvek alapozó fejezeteiben is elférnének: „Ebben döntő szerepe lehetett a főnti részletben idézett, a Városliget környékére lokalizálható kisvilágnak, mely érzékenységet formálta...” – írja Szini életereiről a szóban forgó írás. (15.)

Ez a tendencia folytatódik és válik még összetettebbé a Krúdyról szóló textusban, amely az irodalomtudósnál mindig erősen aláhúzott lokális kontextus újabb szép példája: „Krúdy Gyula emblematicusan is a Ferenc József-i kor írója, ezért helyét az Osztrák–Magyar Monarchia művészetében kell kijelölni...” (*Krúdy és Harras Rudolf közkatona*, 23.) Ha vannak, lehetnek pillérei, logikai íve egy sokfajta és különböző időben keletkezett írásokat tartalmazó gyűjteménynek, ez a köztes-európai közérzetet megragadó törekvés mindenképpen annak tekinthető. Bár az irodalomtörténész több kismonográfiát is szentelt Kosztolányi iránti érdeklődésének, *A vidék mélyeséges mítoszát a Sárszegi regények és környezetiük* című terjedelmes tanulmány előzte meg (önálló kötetben 2010-ben), a Kosztolányi-féle helyek szociokulturális attitűdjeinek ábrázolása, körbetapogatása természetesen e válogatásban is helyet kap. Kosztolányi „önszemléletét az Osztrák–Magyar Monarchia polgári kisvilága alakítja...” – olvashatjuk a *Kosztolányi vidékszemléletéről* (30.) szóló szövegben, melyben a Szegedy-Maszák Mihály, Pomogáts Béla, Lengyel András, Hózsza Éva, Bengi László, Szilágyi Zsófia és mások értelmezési hálójában is hasonlóan elgondolt módon olvashatók újra a Kosztolányi-locusok.

A válogatás vegyes tematikájú, a modernség magyar és világirodalmából egyaránt válogató olvasónapló, amelynek néhány írásához mégis érdemes közelebb hajolni. Ilyen például a *Polcz Alaine magánfreskója*, az *Asszony a frontonról* szóló elemzés. Mohai modelljében a mikrotörténeti szempontból is végtelenül tanulságos, megjelenése idején épp ezért nagy hatású, esztétikai gyengeségei ellenére is megérdemelt figyelmet keltő önéletírás elsődleges tétje a súlyos mondanivaló: a szovjet hadsereg kegyetlenkedései, a nemi erőszakok végtelen sora mellett elsősorban a házasságban és az életformában való idegenség megjelenítési formája, elbeszélhetőségének módjai. Ezek, a sorseseeményeket elbeszélőként a legjobban érdeklik, láthatóan ezek azok a szempontok, amelyek saját önéletrajzi szövegeinek megalkotásakor is mindig szem előtt vannak. A kutató önértelmezésének lényege érzésem szerint az érzékelés fiziológiai változásaival számot vető emlékező alakjának állandó meghatározása, a narrátoré, aki az azonos részleteket mániákus konoksággal újra és újra megvizsgálja. Ez a típusú bibelődés a szöveggel olyan világlátást eredményez, amely a töredéket tekinti legfontosabb retorikai lehetőségnek.

Mohai hosszabb lélegzetű prózai munkáinak, *Az emlékezés melankóliája* (2010) és *A bátyám hazavitte a halált* (2014) életaktákat összeállító önéletrajzi elbeszélői láthatóan nem azért rajongtak annyira a fragmentumokért, mert progresszív, vagy már kevésbé divatos irodalomtörténeti irányzatok direktívái ezt várták tőlük, hanem mert alkotójuk nem is akarja, nem is hajlandó máshogy szemlélni a világot. A részletek kitarató vizsgálata,

a mikroszkopikus és hiperérzékeny közelhajolás, ahogy Michelangelo Antonioni kultikus filmjében (*Nagyítás – Blow-Up*, 1966), úgy itt, e textusokban is végül az egyes elemek kontúrjainak elhomályosodásához vezet. Máshogy azonban, sugallja Mohai, ne is kezdjünk hozzá az önértelmezéshez vagy a szépirodalom olvasásához. Persze ebben olyan komoly ihletői vannak, voltak, mint a „pontosságot” esztétikája alappillérvé tevő, de annak lehetlenségével ugyancsak számot vető Mészöly Miklós, vagy a tárgyakat, a szépirodalom és a hétköznapiság „figuráit” egyaránt kitartó imádattal körülrajongó Tolnai Ottó. A kettejük prózáiról szóló írások *A drága vázában* is fontos helyet kapnak.

Nem meglepő, de kétségtelenül megkapó a ragaszkodás ehhez a tradícióhoz: a töredékekből egészlet formálni akaró szerzők és művek szenvedélyes olvasása talán az egész Mohai-oeuvre legfontosabb invenciója. *A drága váza* szövegei közt kutatva olyan irodalomtörténész „cédulázásait”, olvasónaplójának szeleteit kapja meg az olvasó, aki az egész megértésének vágyával szalad neki a töredékes formáknak, ám e megértésről mindig is tudja, nem elérhető. Az alkotó a foszlányok, emléktöredékek, hangulatok prizmáján átszűrődve tekint az irodalomra, számára nem kérdés, ez valóban az egész világ. Hogy élet és irodalom egybecsúsztható, hogy a kozmosz legyen benne a könyvben, az ideális persze az lenne, ha egyetlen könyvben, mindez a kritikus-irodalomtörténész-szépíró finom, és sokszor valóban lírai hangon megszólaló tanulmányainak, elemzéseinek egyik legfontosabb tapasztalata. Éppen ezért nem lepődhetünk meg, hogy a cédulázó írók portréjának felvázolása általában a legrokonszenvesebb számára.

A Tolnai Ottóról szóló elemzésben (*Ott, helyben: Cédulák Tolnai Ottó világáról*) a cédulák (íróé és irodalomtörténészé) valóban a fragmentáltság, a nagy egészlet valamilyen kis szeletekből létrehozni vágyás attribútumai. Ebben a hagyományban a folyamatosság, a kontextualizálás vágya a legerősebb, Kosztolányi *Gőzfürdő* című novelláját pedig Tolnai magyarkanizsai fürdőjének reprezentációjával összehasonlítva újfent a közép-európai vidékiség problémáin morfondírozik el az értelmező. Beszédese és szempontból a tanulmánygyűjtemény címe, melyet Mirko Kovačtól, egyik kedvenc írójától kölcsönöz az elemző. A „drága váza” eredeti megjelenési helyén és a Kovačról szóló könyvbéli nekrológban is a szöveg metaforája.

Az Ota Pavel vagy Hrabal írásait elemző esszéekben a közérzet és a tér elemzése a mélystruktúrákig kanyarog, ahogy *A kocsmá emlékezik: Tandori Dezső rajzai egy belbudai kocsmában* című alkalmi írás is „a közép-európaiság leginkább átélhető élményeként” fogalmazza meg a kocsmái „kiállítóterben” életre kelő Tandori-rajzokat. „Mohai otthonossá teszi az ész dolgait” – olvasható éppen Tandoritól az idézet *A drága váza* borítóján. Nem történik ez máshogy a Mándy-prózáról írt esszében (*Mándy Iván Budapest-mítoszához*) sem, mely a Budapest-irodalom felől, a monarchikus nosztalgia irányából közelíti meg ezt az újabban szerencsére újra fókuszba kerülő életművet. A Mészöly Miklós prózájáról írt kis karcolat (*Mi változott volna? A világ?*) a Mészöly-oeuvre leglényegesebb pontjaira világít rá, amikor választott tárgyát így jellemzi: „talán az utolsók egyike”, aki a „posztmonarchiás magyar vidék koloritját őrzi”. (141.)

A kötet számos rövidke írása talán emlékezetesebb pillanatokkal ajándékozza meg az olvasót, mint a hosszabb elemzések, éppen mert szerzőjük könnyed eleganciával felvázolt irodalmi portrévázlatok. *A Bordélyirodalom* című valóban csak skiccnek szánt lakonikus esszé a sűrítés egyik legtanulságosabb momentuma: egy nyúlfarknyi cikkben a modernség magyar irodalmának egyik legfontosabb „mágikus” helyét rajzolja körül, mellékesen olyan sokáig feledésre ítélt textusokat vonva be az elemzés argumentációjába, mint Kiss József nem igazán jó, ám annál tanulságosabb tárcaregénye, a *Budapesti rejtelmek*. Az *Írók a jövő ételeiről*, az *Álmoskönyv helye* vagy az *Íróbérek, 2000*, bár félig-meddig ugyancsak alkalmi írások, relevanciájuk 2016-ban is erősnek bizonyul. Ezek a darabok a professzionális,

ám nem feltétlen akadémikus igényrel megszólalni vágyó irodalomtörténészt mutatják be nekünk, aki legkedvesebb „nyugatos” szerzőihez hasonlóan jól érzi magát ebben a rövid formában.

A jól strukturált kötetben, ahogy Mohai V. Lajos szerint az önéletrajzi szövegekben is a körkörösség dominál, bármelyik egységben veszünk is el, az olvasónaplóként is remekül funkcionáló válogatásban, Chandler, Hrabal, Kovač, Tolnai, Grendel világában bolyongva a közép-európai műveltség és közérzet megragadásának vágya, a szövegben elmerülés óhaja vezethet minket. Mindez pedig visszaadhatja a reményt a műfaj, ti. az irodalmi esszé halódását aggódva figyelőknek, hogy a modernitás magyar irodalmának valamikori egyik legfontosabb regiszterében vannak ma is figyelemre érdemes pillanatok. Mohai V. Lajos könyve a szakembereken kívül jó szívvel ajánlható a szépirodalom iránt érdeklődő nagyközönségnek, írásainak letisztult, sallangmentes nyelve olvasmányélménynek is üdítő.

Savaria University Press, Szombathely, Prae.hu 2016

E számunkat nyomta és kötötte a Print 2000 Nyomda Kft.

print 2000

NYOMDA K E C S K E M É T

6000 Kecskemét, Nyomda u. 8.

Tel.: +36 76 501 240; Fax: +36 76 501 249

E-mail: info@print2000.hu

www.print2000.hu

Folyóiratunk megjelenítését az Emberi Erőforrások Minisztériuma és
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Alap